

Peruskoulua kannattaa puolustaa

– professori (emeritus) Kari Uusikylän haastattelu

Kari Uusikylä on suomalaisen peruskoulun ”grand old man”. Hän ei hyväksy sitä, että hyvää kouluamme pyritään eri tavoin murentamaan.

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@kolumbus.fi

Haastattelu on tehty 4.5.2011

Olet toiminut kasvatustieteen professorina Joensuussa, Tampereella ja Helsingissä. Millä mielellä lähdit eläkkeelle pitkältä yliopistouralta?

Lähdin hyvällä mielellä ja täysin harkitusti, kun täytin 63 vuotta ja 4 kuukautta. Olin yliopistossa 35 vuotta töissä vuodesta 1973 ja sitä ennen koulun opettajana 6 vuotta. Viihdyin yliopistossa erittäin hyvin niin kauan kuin viihdyin, ja se viihtyminen oli kiinni siitä, saiko tehdä sitä työtä, mitä yliopisto-opettajan pitäisi tehdä eli tutkia ja opettaa. Mutta yliopistot ovat muuttuneet hyvin paljon tulosityksiköiksi, joissa pitää tuottaa julkaisuja vierailta kielillä. Sinne tulivat kaikki ihmeelliset valvonnat, tulosvastuut ja byrokratiat, ja tunsin, etten saa tehdä normaalia työtä. Ei luotettu niin kuin olisi pitänyt.

Minäkin olin jonkinlainen pikku esimies Opettajankoulutuslaitoksella, ja piti arvioida kavereita kerran vuodessa,

kun he raahasivat joitakin tuotoksiaan sinne vieraalla kielellä, ja piti pisteyttää heitä. Kun yliopistoudistus tuli, niin yliopistoväki vastusti sitä hirveästi, mutta ne, jotka ajoivat sen läpi, sanoivat, että se on fantastisinta mitä on ikinä tapahtunut, eivätkä he ollenkaan kuunnelleet sitä vastustusta. Sen saimme nahoissamme tuntea, että se muodostui tuotantolaitokseksi. Luova työ ja pitkäjänteinen tutkimuksen tekeminen vaatii toisenlaista ympäristöä. Ei kysymys ollut mistään laiskuudesta eikä suojatyöpaikassa kyyristelemisestä niin kuin helposti on haukuttu, vaan siitä, että ei saa tehdä normaalia työtään.

Tämä on minullekin sikäli tuttua asiaa, että ollessani Joensuussa 1980-luvulla sinne tuotiin yhtenä ensimmäisistä yliopistosta tulosjohtaminen. Sama homma on kuulemma sitten viety ties kuinka monenteen potenssiin. Kaikkihan oikeastaan kumpuaa uudesta julkisjohtamisen opista ("new public management"), jossa joudutaan julkisella sektorilla sellaiseen kierteeseen, että pitää kehittää aina vain tarkempia mittausten menetelmiä suorituksille, ja sitten pitää valvoa ja kontrolloida.

Kyllä, nimenomaan, mutta mikä se mittattava tarkka tulos on? Yliopistoissa se on vierailulla kielillä julkaiseminen. Sitten ovat työajan seurannat Jos tekee tutkimusta, niin sinnehän voisi kirjoittaa, että "ajatellut kaksi viikkoa". Ei semmoiseen pystynyt. Tuloksen mittaamisesta sillä tavalla, paljonko olet kirjoittanut vieraskielistä tekstiä ja missä se on julkaistu, tulee itsetarkoitus. Jokainen ymmärtää, ettei kukaan julkaise 40 uutta vieraskielistä julkaisua vuodessa, ja kuitenkin sillä saa hirveästi pinoja ja on tähti. Sehän on epärehellistä. Nehän on jostakin joskus leivotusta kakusta tai leivästä repäistyjä pikku viipaleita vierailulla kielillä. Toisaalta ne kaverit, jotka tunnollisesti ja pyyteettömästi tekivät töitä suomalaisen opiskelijan puolesta, olivat kaikista surkeimpia, kun heitä piti arvioida niiden kriteerien mukaan.

Yliopistolla ei saa enää tehdä rauhassa normaalia työtään, tutkia ja opettaa.

Miten peruskoulu syntyi?

Sinut tunnetaan suomalaisen peruskoulun vahvana puolestapuhujana. Peruskoulu pystytettiin vaihteittain koko maahan 1970-luvun alkupuolella. Kaikkihan me nyt tiedämme Pisa-tulokset, joiden mukaan koulumme on maailman parhaita, ellei peräti kaikkein paras. Miten siinä niin pääsi käymään?

Voihan sitä sanoa maailman parhaaksi, mutta en ole koskaan ollut mikään PISA-hehkuttaja. Olen iloinen, että se tulos oli Suomen kannalta niin hyvä. Peruskoulu on niin hyvä siitä syystä, että se on ollut kaikille suomalaisille sama, homogeeninen koulu, jossa on hyvin koulutetut opettajat. On myös hyvin luonnollista, että oppimiserot eri sosiaaliryhmien välillä ja tyttöjen ja poikien välillä ovat muihin maihin verrattuina vähäiset.

Minua oikein huvittaa se, että kun 1990-luvulla tappelin peruskoulun puolesta, niin minua pilkattiin ja neuvottiin menemään Saksaan katsomaan, miten hyvä koulu siellä on. Se oli kai joku 20. ensimmäisissä PISA-vertailuissa, ja sehän johtuu siitä, että se on maita, joissa tapahtuu koululaisten erottelu jo hyvin varhain. Pieni osa niin kuin me aikamme menee oppikouluun, ja sitten kansakouluun menevät loput. Suomessa kaikki ovat saaneet hyvän koulutuksen.

Mikä oli suomalaisen peruskoulun kasvatus-tieteellinen perusajatus?

Sehän oli tietysti poliittinen ratkaisu. Reino Oittinen oli opetusministeri ja demari ja silloin aikanaan sellainen, joka oli kovasti sitä ajamassa. Olihan niitä edeltäjiäkin, ja kepulaisetkin olivat varmaan siinä mukana. Mutta minun suuri kasvatus-tieteellinen oppi-isäni Matti Koskenniemi, jonka tutkimusryhmään pääsin vuonna 1973 yliopistoon, oli takapiruna siinä. Se oli pedagoginen uudistus, ja se oli nimenaan ihmisen eheän kokonaispersoonallisuuden kasvattaminen, mikä on äärettömän tärkeä ja hieno idea vieläkin. Ei vain kaadeta oppia eikä opiskella tietoa – totta kai se on tarpeen, ja siinä on monia vivahteita, millaista se tieto on – vaan myös kasvatetaan eheitä ihmisiä.

Ihmisen eheän kokonaispersoonallisuuden kehittäminen kouluaikana on äärettömän tärkeää. Huomioidaan tunnepuoli – pitää olla hyvä olo ja tarpeeksi myönteinen kuva itsestään - ja pitää saada ihmiset opiskelemaan ja oppimaan. Tärkeitä tietysti ovat myös tiedolliset tavoitteet ja ajattelukykyjen kehittyminen, mitä korostettiin hyvin voimakkaasti. Se ei saa olla vain tiedon päähän kaatamista, mitä se oli ennen ollut.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö 1 vuodelta 1970, jossa sen pedagogiset periaatteet ovat, on minun mielestäni modernein, paras ja fiksuin pedagogiikan kirja edelleen. Ei pysty muuta kuin ihmettelemään, että siellä on kaikki. Siellä on vastuu itsestä, vastuu lähimmäisistä, globaali vastuu, siellä on lahjakkuuden kehittyminen, kaikki nämä löytyvät. Jotkut olivat sitä mieltä, että tämä on sellainen DDR:läinen tasapäinen systeemi, jossa kaikkien pitää olla samanlaisia. Eivät totisesti ne pedagogiset piirit, jotka sen opetussuunnitelman loivat, sellaista ajatelleet! Kyllä se taatusti oli meidän ihan oma sovelluksemme.

Keitä olivat peruskoulun vastustajat ja mitä he sanoivat?

He olivat esimerkiksi vanhaa oppikouluväkeä, joka oli sitä mieltä, että eivät nä-

Vanha oppikouluväki vastusti peruskoulua väittäen, etteivät tyhmit ja maalaistollot voi oppia mitään.

mä köyhät, maalaismoukat ja tyhmit voi mitään oppia. Kyllähän minäkin muistan itse koulusta, että se jako oli hyvin varhain. Viisaat menevät oppikouluun ja tyhmit, teistä ei tule mitään, te menette kansalaiskouluun, siis suuri osa. Se oli niin selvä käsitys, että nämä maalaistollot ja tyhmit eivät voi oppia mitään. On teoreettisesti lahjakkaita ja sitten näitä muita, ja korkeintaan sanottiin käytännöllisesti lahjakkaita. Nythän ymmärretään, miten moninaista lahjakkuus on.

Tyhmit ja viisaat samassa koulussa – mitä järkeä?

Mitä mieltä olet väitteestä: peruskoulu on kompromissi tasapäistämisen ja lahjakkaiden tukemisen välillä?

Jos katsotaan vain peruskoulun opetussuunnitelmaa vuodelta 1970, siis sitä hienoa asiakirjaa, niin siellä puhutaan lahjakkaiden opetuksesta tai lahjakkuuden etsimisestä ihmisestä. On monenlaisia lahjoja, ja ne on löydettävä, sitä on tuettava, ja opetusta on eriytettävä. Totta kai jokainen tajuaa, että kun oppilaat ovat niin monella tavalla erilaisia, niin ei hän kaikkia mitenkään voi opettaa samalla tavalla. Mutta lyödäänkö joku leima otsaan hyvin varhain, että sinä olet lahjakas, keskinkertainen tai tollo?

Lahjakkuuden tutkimushan on minun erikoisalaani. Monen on vaikea tajuta, miten minä, joka varmasti olen lahjakkaista lapsista ja lahjakkuuden kehittämis-

tä puhunut enemmän kuin kukaan muu Suomessa, samalla puolustan peruskoulua niin hirveästi. Eihän siinä ole mitään ristiriitaa! Kaikilla on omat hyvät puolensa, omat lahjansa. Se näkyy sitten aikanaan. Eihän lahjakkuutta voi mitata muuten kuin vertaamalla, mitä ihminen saa aikaan tai kuinka hyvä hän on josakin. Mutta se vaatii hirveän pitkän kehittelyn, koska ei kukaan syntymälahjoillaan pääse mihinkään. Miksi se ei voisi olla sellaista kannustavaa, että etsittäisiin lahjat ihmisistä?

Nimenomaan ammattikoulutuksen arvovon nouseminen nyt ihan radikaalisti on valtavan hienoa. Tajutaan, että ne, jotka osaavat jotain tehdä myös käytännössä, ovat aivan yhtä arvokkaita kuin vaikkapa nuolenpääkirjoituksen dosentit.

Millä tahdilla lasten ja nuorten valinnanvapautta koulu- ja opiskeluaikana olisi hyvä lisätä?

Sitä pitää lisätä vähitellen koko ajan. Yksi ongelmahan on yleensä vastuun ja vapauden suhde. Meillä on kolmekymppisiä vauvoja armeijassa, jotka eivät pysty tekemään mitään, kun kaikki on valittu heidän puolestaan. Vähitellen pitää lisätä omaa vastuuta kaikesta. Joku hyvin harvinainen tietää jo viisivuotiaana, että hänestä tulee designeri-taiteilija. Mutta sitten on niitä, jotka vasta matkan varrella vähitellen havaitsevat, että tämähän on se minun alani.

Minun mielestäni lukio-ammattiopetusvaihe, siis peruskoulun jälkeen, on sellainen hyvä hetki. Jos tiedän, että minusta tulee joku käden taitaja, menen ammattikouluun tuolle linjalle. Niilläkin, jotka menevät lukioon, voi olla eriytymistä. Mutta ei liian varhain, koska se on sellainen prosessi, ettei todellakaan tiedetä vielä 7-vuotiaana, mitä itse kustakin tulee. Eivät toiset tiedä vielä silloinkaan, kun pitäisi pyrkiä yliopistoon tai jatkoon mihin vaan. Se kertoo, että monet ylioppilasikäiset ovat ihan hukassa. Eivät he tiedä, mitä he haluavat. Opinto-ohjausta pitää tehostaa.

Koulujen eriyttäminen aiheuttaa ongelmia niin oppilaille kuin opettajillekin.

Esimerkiksi kerhotoiminnan elvyttämisen voisi olla yksi sellainen juttu, siis että aina koulun jälkeen olisi sellaisia vanhaajan kerhoja, joihin voisi hakeutua vapaaehtoisesti. Olisi sitten matematiikkakerhoja, urheilukerhoja ja musiikkikerhoja, ja lapsi voisi niissä toteuttaa itseään. Mutta sitten kun peruskoulu on ohi, niin oppilas voisi jo itse tietää, että tätä minä haluan, ja yhdessä vanhempien kanssa miettiä.

Millä tavalla lahjakkaita sitten käytännössä tuetaan? Ihmisillä on varmasti sellainen mielikuva, että heidän pitää saada jotenkin erilaista opetusta kuin keskivertojoukon.

Niin pitäisikin saada, ja se onkin se suuri juttu. Voisimme puhua vaikka kuu-kausi eteenpäin siitä, mitä lahjakkuus on, miten se kehittyy ja kuinka se kehittyy eritahtisesti. Onhan se hirveän turhauttavaa, jos olet vaikkapa matemaattisesti lahjakas ja tankkaat sitä samaa, tai teet jotain alkeita, jotka jo osaat, tai teet värityskirjaa muiden opiskellessa, kun osaat jo kaiken. Jos ajatellaan kaikkea tätä hirveää määrää lahjakkuuksia, niin missä vaiheessa lyödään jonkun otsaan matemaatikko, muusikko, urheilija, käden taitaja, tämä, tämä, tämä?

Uusi eriyttämisspyrkimys: tavikset ja hyväosaiset

Vuonna 2014 tulevat uudet opetussuunnitelmat voimaan. Opetusministeri Helena Virkkusella oli jo viime hallituskauden

aikana hirveä kiire, että juuri nyt pitää päättää kaikki. Mitä siinä oli takana? Si tähän myös lahjakkaiden opetuksen nimissä markkinoitiin, että pistetään hyvin varhain lapset valitsemaan oma alansa. Silloin se tie menee poikki. Yläasteella lapsi huomaakin vanhempien päättäneen, että minusta tulee joku saksankielen opettaja, mutta minä haluankin vaikka rakentaa soittimia. Mutta et enää pääsekään, kun se on lyöty lukkoon. Annettaisiin löytää ne lahjat ja annettaisiin mahdollisuuksia, mutta sitä ei ikinä tiedä, kun on niin monenlaisia aloja, millä niitä voi toteuttaa. Tärkeintähän on, että se ihminen itse, oppilas tietää.

Voisin kuvitella nykyään yhden tyypillisen peruskoulun vastustajan: hyväosaisen äidin tai isän, joka haluaa jälkikasvustaan menestyjiä. Häntä vaivaa se, että hänen lapsensa joutuvat käymään samaa koulua kuin tavistenkin lapset. Hän haluaisi sijaan omille lapsilleen huippuopetuksen lahjakkaiden erityisluokassa tai yksityisessä koulussa. Niinpä hän tukeekin puolueita ja poliitikkoja, jotka jakavat tämän tavoitteen. Tunnistatko "tapauksen"?

Ajan henki on se, että hyvin monet vanhemmat – ja usein he ovat aika pitkälle koulutettuja ja joitakin aivan hyvin menestyneitä – asettavat opettajille kauheasti vaatimuksia ja ovat sitä mieltä, että heidän lapsensa pitää saada ehdottomasti jotakin erikoista, ja että tavallinen homma ei kelpaa. Siinä on vain sellainen huono puoli, että sillä luodaan kauheita paineita ja odotuksia lapsille eikä ymmärretä sitä, että oppilaat, lapset kasvavat tietyn aikataulun mukaan. Pitäisi luottaa opettajiin ja tähän hyvään suomalaiseen kouluun.

Kyllähän tällaista repeytymistä varmaan voi tapahtua, ja se riippuu yhteiskunnallisesta kahtiajaosta. Nuoret, fikset vasta valmistuneet opettajat kertovat paljonkin minulle, että jos annetaan repsahtaa, niin sellaisilla alueilla, missä on hirveästi vaikeuksia koulussa, voi olla hyvinkin rankkaa. Kaikkihan lähtee kotien

ja yhteiskunnan ongelmista. On ymmärrettävää sitten, että jos luokat ovat hirveän isoja, niin opettajat eivät siellä pysty enää toimimaan ja opettamaan. Niinpä voi levitä sellainen mieliala, että pelastaudutaan, jos voidaan. Nythän kolmasosa jo valitsee jonkun muun koulun kuin lähikoulun. Tietyillä harkituilla perusteilla ei ole mikään synty mennä johonkin sellaiseen kouluun, joka todella antaa jotakin hyvää ekstraa. Mutta jos herää sellainen yleinen ilmapiiri, että tämä koulu ei kelpaa...

Yksi asia, josta ryhdyin aikanaan mesuamaan, oli vuonna 1993 tai 1994, kun Hesari uutisoi näyttävästi, että nyt suomalaisen kouluun tulee markkinaohjaus ja kilpailu, jossa heikompia kouluja autetaan kunnan hätäavulla. Kun sanotaan, että hyvät oppilaat menevät rahareppunsa kanssa hyvään kouluun, niin sehän ei ole mitään yksityistä rahaa vaan yhteiskunnan rahaa. Kirjoitin vastineen Hesariin siitä, miten vaarallinen ajatus on tällainen markkinakoulu ja uusliberalistinen systeemi, jossa rikkailla ja hyvin toimeen tulevilla on omat koulunsa. On hyvin turmiollista, kun koulut muuttuvat kilpailijoiksi, jotka kilpailevat oppilaista ja oppimistuloksista. Hyviä kouluja palkitaan ja huonoja kouluja autetaan kunnan hätäavulla - mikä henkinen painolasti kouluille, opettajille ja oppilaille!

Kaikki esimerkit ulkomailta osoittavat, että koulujen kilpailussa pärjäävät ne, jotka ovat varakkaita ja joilla on varaa huolehtia lapsistaan. En yleensä ketään yksityisiä ihmisiä mainitse missään enkä hyökkää ketään vastaan yksityisesti, vaan puhun asioista. Mutta dosentti Häikiö kirjoitti, että olen sellainen käsittelemätön yksilö, joka haluaa luovuttaa lapset kasvottoman yhteiskunnan haltuun ja väheksyy ja halveksii vanhempia, sekä väittää, että vanhemmat ovat niin suunnattoman tyhmiä, että he valitsevat tahallaan huonot koulut. Uusikylä haluaa huonontaa tahallaan opetusta ja edustaa kuolleeksi luultua yhteiskun-

Yliopistojen pääsykokeiden poistaminen on täysin järjetön ajatus.

takäsitystä eli kommunismia. Se oli minusta hirveän loukkaavaa, ja kun ajattelen, että mies on historian dosentti, niin mitähän se historian tutkimuskin sitten on. Silloin minulle selvisi, että tässähän oli silloin hirveät voimat.

Tällaisten ajattelijoiden mielestä on aivan luontevaa, että edistetään koulujen eriytymistä ja kilpailua ja myös oppilaiden karsinoimista.

Kyllä, ja eiväthän yksityiskoulut suomalaisessa mielessä – oppikoulut ja sellaiset – ole sen kummempia olleet. Siellä on ollut hirveän hyvää pedagogista kehittämistyötä, ja lukukausimaksut siellä ovat olleet suuremmat kuin valtion kouluissa, mutta niissä sai vapaaoppilaspaiikkoja ja muuta sellaista. Eiväthän nämä suomalaiset yksityiskoulut ole olleet verrattavissa niihin, mitä nyt halutaan tässä yksityiskoulumielessä. Sehän on sitten sitä, että siellä on jotakin aivan ekstraa ja hienoa ja irtaannutaan peruskoulusta ja ikään kuin valmistaudutaan euro-osaajiksi tai jonkin parempiin aseisiin yhteiskunnassa. Eihän tämä ole mikään Englanti. Täällä ei ole lordeja eikä yläluokkaa, vaan tämä on vähän erilainen maa.

Tästähän syntyy sellainen kuva, että koulujen ja opetuksen eriyttämistä ajavat vanhemmat toimivat omien lastensa etujen vastaisesti, ja myös koko yhteiskunnan etujen vastaisesti.

He kuvittelevat toimivansa lastensa etujen mukaisesti. Tämä on myös sellainen vakava asia, mistä loukkaannutaan. Toiset eivät edes sano, mutta tuolla ns. parhaissa lukioissa on paljon mielenter-

veysongelmia sen takia, kun pitää olla niin hirveän hyvä jatkuvasti. Sehän ahdistaa kauheasti. Opetusministeriön hanke, jota he hyvin voimakkaasti ajavat, että koulun pitää muodostua karsivaksi yliopistoon ja pitää poistaa melkein kaikki pääsykokeet, on täysin järjetön idea! Ratkaistaan hyvin varhain, kuka pääsee.

Sitten on Japanin malli ja tietyissä muissa maissa systeemi, jossa synnytyssalista ryhdytään valmistautumaan yliopiston pääsykokeisiin. Kuka sellaista haluaa? Minä ihmettelen, miten Suomessa tosissaan opetusministeriö on tällaista asiaa ajanut. Sanotaan, että yliopistossa pääsykokeet ovat niin vaikeita ja se vaatii niin paljon työtä ja niin pois-päin, mutta eihän koulu voi olla sellainen kilpatanner. Opettajajärjestö vastustaa. Minusta tuntuu, että opettajissakin on kokoomuslaisia hyvin paljon, mutta jos ajatellaan tätä oikeisto-keskusta-vasemmisto-jakoa, jos sellaista on, niin siitä huolimatta opettajat ovat yleensä peruskoulun ja lapsen kannalla, ja heillä on järki ja ammattitaito ihan riippumatta siitä, mikä on heidän puoluepoliittinen kantansa, tai onko sitä.

Mutta nämä paineethan jatkuvat, ja opettajat kokevat ne vanhemmilta tulevat pyynnöt, painostuksen ja valitukset.

Kyllä, mutta ainahan nämä opetussuunnitelmaudistukset ovat kauhean isoja asioita. Niitä on 10 vuoden välein. Suomi on ollut moniarvoinen maa, ainakin ennen, ja se on aina ollut sellaista kompromissien tekemistä. Totta kai sen täytyy olla. Eihän meillä ole yhteisiä arvoja. Eivät kaikki pidä tiettyjä aineita yhtä arvokkaina, vaan on kompromisseja. Ne, jotka ovat vahvoja, ajavat omia etujaan, ja kaikki kuvittelevat olevansa oikeassa.

Se, että kun pistetään koko suomalaisen koulusysteemi uusiksi, niin se pitää tehdä rumps! tällä hallituskaudella nyt just, kertoo, että siinä on jotain. Totta kai pelko siitä, että seuraavalla hallituskaudella ei ole enää sellaista vaikutusvaltaa.

Tytöt ja pojat ovat erilaisia

Lukiot ovat tyttöistyneet, mikä lienee aika lailla maailmanlaajuinen ilmiö. Koulutustaso alkaa olla naisilla miehiä korkeampi monessa maassa. Toisaalta meillä on oltu huolissaan nuorista miehistä, jotka tuppavat syrjäytymään enemmän kuin naiset. Syytökset ovat kohdistuneet mm. peruskouluun, että se suosii tyttöjä ja on suunniteltu heitä varten.

Ehkä miehet saavat ansionsa mukaan. Kyllä minä tiedän, kuinka jotkut naistekijät ovat erittäin voimakkaasti sitä mieltä, että koulu suosii vain poikia, ja että tytöt ovat huonossa asemassa. Totta kai tytöt ovat kilttejä, usein verbaalisia ja sopeutuvia verrattuna keskimäärin poikiin. Mutta en nyt tiedä, mikä siellä on niin tyttömäistä. Kyllä poikienkin on hy-

Olisi tärkeää tukea yläkoululaisia poikia löytämään omat vahvuutensa.

vä opiskella kieliä ja varmasti historiaa ja kaikenlaisia yleissivistäviä aineita sekä matematiikkaa. Ainahan se on ollut niin, että pojat tulevat jäljessä, ja yläkoulussa-han se on varsin näkyvää, kun tytöt kehittyvät niin paljon nopeammin.

Onko se nyt koulun vika, että siellä on vain kymppin tyttöjä ja naisia opettajina? En minä oikein sitäkään usko, vaikka olenkin sitä mieltä, että koulus-

sa pitää olla sekä miehiä että naisia. On äärimmäisen tärkeää, että olisi miehiä enemmän. Mutta kun nyt kuitenkin esimerkiksi käden taidot ja käytännön hommat ovat nousseet ihan eri arvoon kuin joskus aikaisemmin, niin siitä puhutaan. Ennen pojat olivat viiden tunnin tyhmiä jossakin yläkoulussa – he olivat muka tyhmiä sen ajan kun olivat siellä – mutta kun he menivät koulusta ulos, niin he osasivat tehdä käytännössä vaikka mitä, vaikkapa korjata opettajan auton siinä pihalla ohimennen.

Yleensä kuitenkin katson, että se on kiinni jostakin sopeutuvuudesta. Kun puhutaan esimerkiksi ”pohjoisen pojista” ja tietyillä alueilla syrjäytyneistä pojista, niin kyllä koulumenestys myös jollakin tavalla aina hyvin voimakkaasti riippuu kotitauasta ja siitä ympäristöstä, missä he elävät. On varmaan vakava ongelma, että näiden ”pohjoisen poiki-

ten kun he häipyvät jonnekin, heitä ei löydetä.

Varmaan pitäisi olla sellaista, että myös kaikki pojat voisivat kunnostautua koulussa. Se voi olla hyvin pienestä kiinni. Joskus kehutaan ja nostetaan, että tulepas näyttämään semmoinen ja semmoinen. Minä tiedän paljon ihan käytännön esimerkkejä, miten status nousee. Kun järjestetäänkin joku semmoinen tilaisuus, että katsokaa, miten loistavaa tämä on, niin he muistavat sen koko ikänsä.

Tämä on tietysti aika heppoista, että tällä tavalla kaikki muuttuisi ja että kaikki ne pojat, jotka häipyvät peruskoulun jälkeen, opiskelisivatkin innolla. Mutta olisi äärimmäisen tärkeää, että poikia nimenomaan yläkoulussa autettaisiin löytämään omat vahvuutensa. Tässä tullaan juuri lahjakkuuteen. Heidän lahjansa voivat olla ihan mitä tahansa muuta kuin sitä, että he saavat kokeista kympejä. Olen paljon haastatellut ja tutkinut lahjakkuutta ja ihmisten kokemuksia. Se voi olla ihan käänteentekevää, mitä opettaja kerran sanoi minulle ja minä raukka uskoin sitä.

Se, että naisten koulutustason nousu yli miesten koulutustason on enemmän tai vähemmän yleismaailmallinen ilmiö, kertoo siitä, että tämä ei johdu mitenkään sinänsä peruskoulusta. Mutta täytyy olla yhteiskunnassa yleensä joitakin sellaisia kehityssuuntia, jotka esimerkiksi eivät kannusta poikia koulumaiseen opiskeluun.

Varmaan näin on. Mutta sanoin puolitossani, että nyt saavat miehet ansionsa mukaan. Kun katsotaan historiaa, niin sehän on ollut niin, että vielä minun aikani tytöt kävivät vuoden pitempään oppikoulua, jotta he pääsivät samaan kuin pojat. Suomessa kuitenkin lienee aika tasa-arvoista, mutta kyllä yliopisto-maailmassakin hyvin pitkään naiset ovat monilla aloilla väitelleet hirveän myöhään ja olleet ihan sekundakamaa. Tytöt ovat tunnollisia ja ahkeria, ja kun sinänsä lahjakkuudessa ja älykkyydessä keski-

Perheiden ja yhteiskunnan ongelmat heijastuvat koulussa monella eri tavalla.

määrin ei ole mitään eroa, niin se on siten sopeutumista johonkin systeemiin.

Pitäisikö peruskoulun tuntijakoa mielestäsi muuttaa, esimerkiksi matematiikan, kielten tai taitoaineiden osalta?

Se on hirveän vaikea juttu. Tästä ei päästä ikinä mihinkään kompromissiin, kun siitä on niin monenlaisia näkemyksiä. Totta kai jokaisen oppiaineen edustaja puolustaa omaansa. "Vain Albaniassa on huonommin kuin minun oppiaineesani." Se on ihan luonnollista. Lisää matematiikkaa tarvitaan. Musiikkiluokat, jotka eivät ole kovin kummoisia erityisluokkia, saavat kritiikkiä osakseen. Jos yritetään lahjakkuuksia kehittää, niin mitä ne ovat? On kymmeniä lahjakkuuden lajeja, todellakin. Mikä sitten on se laji, jota ruvetaan kehittämään ja pidetään arvokkaana?

En nyt ota kantaa draaman ja etiikan osuuteen ja kaikkeen tällaiseen taisteluun, koska kaikki ovat yhtä oikeassa ja väärässä tietyllä tavalla. Sanon vain, että kun lähdettiin siitä, mikä on peruskoulussa olennaista, niin se on eheän kokonaispersoonallisuuden kehittyminen eli itseensä luottava ihminen, joka antaa arvons muillekin ja joka on oppinut opiskelemaan ja haluaa opiskella. Se opiskeluhalu on paljon tärkeämpää kuin joku yksi tunti lisää jossakin oppiaineessa tai siitä pois.

Niukat resurssit ja kovat arvot

Tietysti käytettävissä olevat resurssitkin ovat aika lailla rajalliset siinä mielessä, et-

tä on tietty tuntimäärä ja kuinka paljon voidaan kuhunkin aineeseen käyttää. Resurssista vielä se, että 1990-luvun laman jälkeen koulujen resurssitilanne on ollut aika tiukka ja viime aikoina jopa tiukkenemaan päin. Mitä mieltä olet väitteistä, että koulujen resurssien niukentumisen takana on yhä viime aikoinakin ollut suunnitelmallinen pyrkimys ajaa peruskoulu ahtaalle ja luoda kysyntää sen vaihtoehdoille eli yksityiskouluille?

En tiedä sen tarkoituksellisuudesta, mutta lopputulos on joka tapauksessa sensuuntainen. Totta kai jos siellä ollaan hyvin vaikeissa oloissa monissa paikoissa niin kuin ollaan. Tosin täytyy sanoa, että koulut Suomessa ovat vieläkin hyvin erilaisia. Jos olet Itä-Helsingissä jossakin ongelma-alueella tai jossakin Puruveden rannalla pikkukoulussa, niin se on vähän eri juttu, mutta totta kai, jos sinne vaikeudet kasaantuvat, niin silloin ihmiset rupeavat ajattelemaan, että täältä pitää päästä jotenkin pelastautumaan – siis jo, vaikka et mikään elitistinen ajattelija olekaan.

Opettajien moraali romahtaa. Tästä hän on paljon kansainvälisiä tutkimuksia. Leimataan luuserikoulu, jossa ovat epäonnistujat. Opettajat tietävät, että siellä ei tule hyviä tuloksia. On raskasta. Ja sitten jos tulee niin kuin terveydenhuoltoalalla tulevat yksityiset lääkäriaset, joista saa rahalla parempaa palvelua nopeasti, ostetaan sitä.

Jos ajatellaan vähän kärjistetysti, että jos joillakin on rahaa, jolla he rakentavat omat koulunsa ja ostavat kynät ja kumit ja tietokoneet ja kaikki kamat ja palkkaavat opettajat sinne, niin minulle sopii ihan hyvin, JOS tämä suomalainen peruskoulu säilyisi näin hyvänä. Mutta missään päin ei sellaista esimerkkiä tietysti ole, että se säilyisi, vaan silloin, kun tapahtuu tämä eriytyminen, niin tämä jako tapahtuu. Mikäs siinä, jos vastaisi kaikista kustannuksista, mutta minä en kyllä usko, että se on kaikille näille lapsillekaan hyödyksi viime peleissä.

Olet kritisoinut kovien arvojen tunkeutumista koulumaailmaan. Mitä ne ovat, mistä ne tulevat ja mitä niistä seuraa?

Jos ajatellaan ihan suhtautumisista vanhuksiin tai lapsiin tai perheisiin, niin sitä ovat esimerkiksi kaikki neuvoloiden alarajat ja se, että lapsiperheet ovat köyhtyneet, ei ole sellaisia palveluja kuin oli ennen. Putoaminen tapahtuu osalla lapsista jo hyvin varhaisessa vaiheessa. 17 000 on otettu pois kotoa, huostaan otettuja taitaa olla 12–13 000 tällä hetkellä, ja sitten on vielä muita, jotka eivät kotonaan voi olla. Osa on juuri syrjäytyneitä ja ongelmaisia, joista tulee ongelmia kauheasti, mutta yhä enemmän otetaan huostaan myös uraohjusten lapsia. Siis ajatellaan, että lapset pärjäävät yksin ja että tärkeintä on raha ja menestys, ja silloin lapset unohtuvat.

Kyllähän se jostakin kertoo, jos 700 000 syö Kela-korvattavia psyykenlääkkeitä vuodessa ja masennukselle joutuu masoittain pari-kolmekymppisiä ihmisiä. Toisessa päässä on vanhusten unohtaminen lukkojen taakse ja semmoinen -missä on se inhimillisyyden sitten? Kätilöt ovat nousseet vastustamaan, kun kaikki kootaan synnyttämään joihinkin isoihin keskuksiin, että tästä tulee hirveän paljon ongelmia, ja turvattomuutta ja lapsikuolemia voi tulla lisää. Sitten pitää käynnistää synnytykset, koska ei ole aikaa. Pitää saada tilaa sinne, ja ne käynnistetään, ja siihen liittyy omia ongelmiaan. Siis joka paikassa.

Pudokkaat ja maahanmuuttajat vaativat resursseja

Pitäisikö oppivelvollisuuskäytäntöä nostaa? Entä olisiko mitään järkeä siirtää esiopetus pakolliseksi kouluun?

Esiopetushan on aika pitkälle jo olemassa. Siinä on minun mielestäni kaksi puolta. Minusta se olisi erittäin hyvä periaatteessa – on helppo sanoa, että joo, 12-vuotinen oppivelvollisuus, ja kaikki käy-

vät sitä. Peruskoulun päättämättömien pudokkaiden määrän kasvu on vakava ongelma, mutta se ei ole varmaan koulun syy ensisijaisesti, vaan kyllä siellä takana on joitakin syvällisempiä syitä, jotka liittyvät yhteiskuntaan ja perheeseen. Mutta kyllä jos ajatellaan peruskoulun pudokkaita ja ongelmaoppilaita, se ensisijaisesti vaatisi, että siellä on jotakin todella mielekästä. Ei siitä tule mitään, eivät he siellä pysy, jos se on sen saman jatkoa, minkä takia he ovat pudonneet.

Heillä pitää olla motivaatio siihen.

Ehdottomasti. Siinä mielessähän nämä erityisopetuksen pajakoulut ja kaikki poikkeusjärjestelyt, joissa ihan henkilökohtaisesti on etsitty ongelmaoppilaat ja heistä todella pidetään siellä huolta ja valmistetaan siihen, että he selviävät, ovat äärettömän fiksua ja tärkeää. Mutta se vaatisi hirveästi rahaa. Jos säädetään jollain asetuksella, että nyt olette kaikki 12 vuotta koulussa, onko selvä, niin tuskin he siellä ovat. Kyllä he karkaavat sieltä jo maailmalle.

On kouluja, joissa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrä kasvaa. Helsingissä heidän osuutensa on joissakin kouluissa jopa 60 prosenttia. Kerrotaan, että kantaväestön lapsia vedetään pois näistä kouluista. Onko mitään ulospäysä tilanteesta, muuta kuin pakottaa ihmisiä muuttamaan asuinpaikkojaan niin, että oltaisiin sijoitettu tasaisemmin?

Se on äärimmäisen vaikea ongelma. Toki se on kaavoituskysymys, kun tietyille alueille vain pistetään maahanmuuttajia. Ei tämä ole mitään maahanmuuttajavastaista eikä heidän väheksyntäänsä eikä halveksuntaansa, mutta on selvää, että jos siellä on kielitaidottomia ja luokat ovat isoja niin kuin ne pakkaavat olemaan, mitä opettaja pystyy siellä tekemään? Kyllä se on ihan ymmärrettävä silloin, että sellaiset vanhemmat, jotka huomaavat, että näitä ongelmia on pahasti, yrittävät saada lapsensa sieltä

johonkin muuhun kouluun. Se on kylä tietysti surkeaa, että silloin tulee ns. slummikouluja, joissa ei ole hyvä olla kennelläkään, ei myöskään opettajilla eikä niillä oppilailta. Eihän se niiden syy ole, että kulttuuritausta on erilainen ja kieli-taito on huono.

Niin kuin jo sanoin, Pisa-menestys ei ole minulle mikään sellainen epäjumala, että me olemme number one, mutta se on ollut hyvä sikäli, että on todistettu suomalainen koulu ihan tarpeeksi hyväksi. Mutta kun nyt on tullut näitä tuloksia jatkuvasti ihan viime viikkoina ja kuukausina, että tietyt mitatut tulokset ovat menneet alaspäin kauheasti, niin eivät ne oppilaat ole sen huonompia tai tyhempitä tai laiskempitä, vaan kysymys on jostakin, mitä siellä koulun sisällä ja yhteiskunnassa on tapahtunut. Siellä ei enää pysty samalla tavalla opiskelemaan. Tai tietysti jos yhä useammilla oppilailta on kotona vaikeaa, on mielenterveysongelmia, alkoholismia, kaikkea tällaista surkeutta, niin niin sitä enemmän on sellaisia lapsia, jotka eivät ole millään tavalla kilpailukykyisiä eivätkä koulunkäyntikykyisiä. Kyllä näissä on hyvin vahvasti tämä yhteiskunnallinen ulottuvuus aina mukana. Sitten myös toisessa päässä tulevat nämä eliittiongelmat, niin kuin sanoin - lapset, jotka joutuvat juoksemaan psykiatrilla sen takia, että vaatimukset ovat niin hirveät.

Maahanmuuttajien kotouttamisessa koulutus ja erityisesti suomen kielen opetus on avainasemassa. Siinä ei kuitenkaan ole selviä tavoitteita eikä resursseja ole lisätty. Miksei tähän kuitenkaan satsata? Pitäisikö myös aikuisille maahanmuuttajille säätää jokin oppivelvollisuus?

En tiedä oppivelvollisuudesta, ne ovat niin hirveän isoja juttuja. Olen myös itse huomannut, että heitä on niin monenlaisia. Olen pitänyt myös joitakin luentoja, myös sellaisia, että heistä on koulutettu kouluavustajia. He ovat hirveän eritasoisia. Eihän sitä voi ihan suoraan päin

naamaa sanoa, että toiset ovat ihan alkeistasolla ja toiset ovat suomalaisten yläpuolella, hirveän fiksua koulutettuja ihmisiä. Se on todella iso juttu. Ja miten paljon sitten perheet vaikuttavat ja se erilainen kulttuuritausta?

Miten näet suomalaisen koulun yhteiskunnallisen merkityksen?

Se on ollut ja on valtava. Minun mielestäni myös peruskoulu sellaisena kuin sitä pilkataan – tasapäinen ja kaikki samaa massaa ja niin pois päin – on erittäin hyvä. Monet älykkäät ja monella tavalla aivan valtavan lahjakkaat ihmiset, joita olen haastatellut hyvin paljon, ovat kertoneet sitäkin, kuinka tärkeää on ollut se, että he ovat saaneet olla aivan tavallisten ihmisten kanssa. He ovat olleet outoja, suhtautuneet opettajiin hyvin inhottavasti ja heillä on ollut sellainen tyyppillinen älykkään ihmisen ongelma, että on joutunut kokemaan olevansa kauhean erilainen. Ei siitä hyvää seuraa, että erilaiset pistetään johonkin omaan liemeensä kiehumään. Tekisi mieli sanoa ihan tuolta huipulta joitakin nimiä, jotka ovat kertoneet, että heidät pelasti peruskoulu, jossa he joutuivat olemaan tekemisissä tavallisten ihmisten kanssa.

Se edisti heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan.

Niin, ja tulemaan toimeen, koska sitä hän se yhteiskunnan elämä on päivästään toiseen, että meitä tavallisia täällä on normaali jakautuman mukaan ehdottomasti suurin osa. Mihin vedetään lahjakkuuden raja? Siitäkin voisi kauheasti puhua, kuka on lahjakas ja kuka on huippu. He joutuvat joka tapauksessa elämään tavallisten ihmisten kanssa. Peruskoulussa ja koulussa yleensäkin se on koulu-elämää. Siellä koulussa eletään 12 vuotta, ja siellä on monia asioita, jotka ovat aivan yhtä tärkeitä kuin se oppiminen, eli miten siinä koulu-elämässä oppii suhtautumaan toisiin ja mikä on kuva itsestä. ■